

Spis treści

Wprowadzenie 15

Część I

Zmienność myślenia o dziecku i nauczycielu klas początkowych 23

ROZDZIAŁ 1. Dyskursy pedagogiki wczesnoszkolnej 25
Dorota Klus-Stańska

- 1.1. Pedagogika jako językowe działanie 26**
- 1.2. Wymiary dyskursów edukacyjnych 30**
- 1.3. Język i dyskurs w pedagogice wczesnoszkolnej 34**
- 1.4. Po co identyfikować dyskursy pedagogiki wczesnoszkolnej? 36**
- 1.5. Władza, wiedza i dziecko w dyskursach wczesnoszkolnych 39**
- 1.6. Obszary i rodzaje dyskursów wczesnoszkolnych 43**
- 1.7. Odmiany dyskursów wczesnej edukacji 46**
 - 1.7.1. Dyskurs funkcjonalistyczno-behawiorystyczny
„Edukować to kierować” 47
 - 1.7.2. Dyskurs humanistyczno-adaptacyjny
„Edukować to akceptować” 54
 - 1.7.3. Dyskurs konstruktywistyczno-rozwojowy
„Edukować to organizować środowisko” 60
 - 1.7.4. Dyskurs konstruktywistyczno-społeczny („Edukować to współpracować”) 65
 - 1.7.5. Dyskurs krytyczno-emancypacyjny
„Edukować to skłaniać do krytycznego angażowania się” 68
- 1.8. Podsumowanie 75**

ROZDZIAŁ 2. Kategoria dziecka i dzieciństwa w nowożytnej myśli pedagogicznej 79

Maria Szczepska-Pustkowska

- 2.1. Dziecko i dzieciństwo – badania, zmiana znaczeń 80**
 - 2.1.1. Dziecko i dzieciństwo w perspektywie wertykalnej 81
 - 2.1.2. Dziecko i dzieciństwo w perspektywie horyzontalnej 106
- 2.2. Podsumowanie 119**

Rozdział 3. Prawa dziecka 123

Maria Szczepska-Pustkowska

- 3.1. Początki inicjatyw na rzecz praw dziecka 124**
- 3.2. Krótkie kalendarium praw dziecka 126**
- 3.3. Konwencja o Prawach Dziecka 133**
 - 3.3.1. Co w praktyce oznacza posiadanie praw przez dzieci? 138
 - 3.3.2. Edukacja w zakresie praw dzieci 142
- 3.4. Prawa dziecka w świetle antypedagogiki 151**
- 3.5. Podsumowanie 156**

ROZDZIAŁ 4. Nauczyciel (wczesnej edukacji) w relacjach wolności i przymusu 158

Małgorzata Lewartowska-Zychowicz

- 4.1. Współczesne modele bycia nauczycielem 159**
 - 4.1.1. Nauczyciel – adaptacyjny technik 161
 - 4.1.2. Nauczyciel dialogujący 162
 - 4.1.3. Refleksyjny praktyk 165
 - 4.1.4. Transformatywny intelektualista 169
- 4.2. Społeczno-instytucjonalne bariery nauczycielskiej emancypacji. Specyfika pracy nauczyciela wczesnej edukacji 171**
 - 4.2.1. Dominująca potoczność 172
 - 4.2.2. Przymus programowy – „wprowadzanie” znaczeń 174
 - 4.2.3. Przymus programowy – „utrwalanie” znaczeń 176
 - 4.2.4. Metodyczne uwodzenie 178
- 4.3. Nauczyciel jako bohater tragiczny 181**
- 4.4. Podsumowanie 183**

ROZDZIAŁ 5. Nauczyciel z uczniem, rodzicami i lokalną społecznością. Koncepcje partnerstwa edukacyjnego 185

Maria Mendel

- 5.1. Partnerstwo edukacyjne 186**
- 5.2. Nauczyciel w partnerskiej relacji ze środowiskiem ucznia 191**
- 5.3. Partnerstwo edukacyjne i kapitał społeczny 192**
- 5.4. Partnerstwo edukacyjne a uspołecznienie szkoły: perspektywa krytyczna 201**
- 5.5. Wybrane koncepcje partnerstwa edukacyjnego 203**
 - 5.5.1. Koncepcja „przezroczystej szkoły” 203
 - 5.5.2. Koncepcja „szkoły elastycznej” 206
 - 5.5.3. Koncepcja szkoły jako interprofesjonalnej wspólnoty 207
- 5.6. Tendencje w rozwoju partnerstwa edukacyjnego 211**
- 5.7. Warunki wyjściowe dla partnerstwa edukacyjnego: repulsywne praktyki szkoły wobec rodziców 215**
- 5.8. Kultura rodzicielska jako *conditio sine qua non* 221**
- 5.9. Podsumowanie 222**

ROZDZIAŁ 6. (P)rogi szkoły 224

Maria Mendel, Aleksandra Cieślak

- 6.1. Teoria rytów przejścia a progi szkoły 225**
- 6.2. Organizacja i przebieg badania terenowego 230**
- 6.3. Przedszkolak/uczeń 231**
- 6.4. Rodzic przedszkolaka/rodzic ucznia 243**
- 6.5. Student/nauczyciel 248**
- 6.6. Podsumowanie 256**

Część II

Socjalizacja – wychowanie – tożsamość dziecka 259

ROZDZIAŁ 7. Oblicza szkolnej socjalizacji 261

Marzenna Nowicka

- 7.1. Socjalizacja jako szeroka perspektywa identyfikacji procesów szkolnych 261
- 7.2. Typologie socjalizacji 263
- 7.3. Socjalizacja w wybranych teoriach socjologicznych 265
 - 7.3.1. Socjalizacja w podejściu funkcjonalno-strukturalnym 266
 - 7.3.2. Socjalizacja w teoriach konfliktowych 270
 - 7.3.3. Socjalizacja w podejściu interpretatywnym 278
- 7.4. Socjalizacja w wybranych teoriach psychologicznych 282
 - 7.4.1. Socjalizacja w podejściu behawioralnym 283
 - 7.4.2. Socjalizacja w podejściu humanistycznym 285
 - 7.4.3. Socjalizacja w podejściu poznawczym 287
- 7.5. Podsumowanie 290

ROZDZIAŁ 8. Wczesna edukacja i płęć kulturowa 291

Lucyna Kopciwicz

- 8.1. Interakcje nauczycielsko-uczniowskie zachodzące w klasie szkolnej 292
- 8.2. Kompetencje szkolne nauczycielek podstawą odtwarzania nierówności płęci 296
- 8.3. Próby tworzenia warunków równości przez nauczycielki 298
 - 8.3.1. Szkolne funkcjonowanie uczennic i uczniów a odtwarzanie nierówności płęci 298
 - 8.3.2. Programy szkolne i treści kształcenia 301
 - 8.3.3. Podręczniki szkolne 302
 - 8.3.4. Komunikacja i androcentryzm językowy 305
 - 8.3.5. Interakcje rówieśnicze 308
- 8.4. Podsumowanie 309

ROZDZIAŁ 9. Książka obrazkowa dla dzieci 312

Małgorzata Cackowska

- 9.1. O problemie jakości treści i formy książki obrazkowej dla dzieci w Polsce 312**
 - 9.1.1. Od polityki kulturalnej państwa... 313
 - 9.1.2. ...do realnych efektów wolnego rynku 314
- 9.2. Znaczenie książki obrazkowej dla dzieci jako medium kulturowego we wczesnej socjalizacji i wychowaniu 318**
 - 9.2.1. Pozycjonowanie się i władza dorosłego pośrednika 318
- 9.3. Estetyczne koncepcje książki obrazkowej nauczycieli i rodziców 320**
 - 9.3.1. Koncepcja „książki kolorowej” 321
 - 9.3.2. Koncepcja „książki realistycznej” 321
 - 9.3.3. Koncepcja „książki szablonowej” 323
 - 9.3.4. Koncepcja „książki idyllicznej” 324
- 9.4. Książka w służbie konserwatywnym treściom 325**
- 9.5. Podsumowanie 329**

ROZDZIAŁ 10. Socjopedagogiczny wymiar zabawy w edukacji wczesnoszkolnej 331

Danuta Waloszek

- 10.1. Zabawa jako płaszczyzna doświadczenia siebie jako jednostki struktury społecznej 337**
- 10.2. Właściwości i pierwiastki zabawy a doświadczanie zachowań społecznych przez dzieci w szkole 349**
- 10.3. Między zabawą a grą w przestrzeni edukacji wczesnoszkolnej 357**
- 10.4. Podsumowanie 363**

ROZDZIAŁ 11. Dziecko i rówieśnicy w społecznym świecie wczesnej edukacji 366

Małgorzata Karwowska-Struczyk

- 11.1. Umiejętności społeczne dzieci w wieku wczesnoszkolnym 370**
- 11.2. Przyjaźnie dziecięce 374**
- 11.3. Zachowania altruistyczne 376**
- 11.4. Konflikty – ich natura i sposoby rozwiązywania 379**

- 11.5. Zaburzenia zachowania źródłem odrzucenia społecznego 386
- 11.6. Karać czy dyscyplinować i wspierać? 388
- 11.7. Sytuacja rodzinna jako ukryty kontekst kontaktów rówieśniczych 394
- 11.8. Relacje dorosły–dziecko jako wyznacznik powodzenia w kontaktach rówieśniczych 397
- 11.9. Podsumowanie 399

ROZDZIAŁ 12. Dziecięca codzienność w przestrzeni podwórka 401

Jolanta Zwiernik

- 12.1. Dzieciństwo jako wytwór kultury 401
- 12.2. Przestrzeń i miejsca dzieciństwa 404
- 12.3. Odmiany myślenia o codzienności 407
- 12.4. Inspiracje badawcze 409
- 12.5. Zróżnicowanie podwórkowych przestrzeni 412
- 12.6. Podsumowanie 418

ROZDZIAŁ 13. Dzieci z obszarów biedy i zaniedbań kulturowych 421

- 13.1. Ubóstwo dzieci w perspektywie globalnej i lokalnej 421

Maria Szczepska-Pustkowska

- 13.1.1. Ubóstwo – krótki przegląd terminologiczny 424
- 13.1.2. Od problemów globalnych do globalizacji biedy 426
- 13.1.3. Polska bieda i jej (g)lokalne oblicza 432

- 13.2. Zjawisko biedy w krajach Unii Europejskiej 435

Małgorzata Żytko

- 13.2.1. Czynniki potęgujące biedę w Polsce 437
- 13.2.2. Nierówności edukacyjne 439
- 13.2.3. Szkoła miejscem pogłębiania się różnic edukacyjnych i kulturowych 441
- 13.2.4. Kompensacyjna rola szkoły 443

- 13.3. Warunki poprawy pracy szkoły w zaniedbanych środowiskach na podstawie badań międzynarodowych 445

- 13.3.1. Proces edukacji 446
- 13.3.2. Rola szkolnych liderów 447
- 13.3.3. Tworzenie pozytywnej kultury szkoły 448

- 13.3.4. Współpraca z rodzicami 448
- 13.3.5. Wsparcie i pomoc dla działań szkoły 449
- 13.4. W poszukiwaniu dobrych przykładów: angielski program wyrównywania szans edukacyjnych *Sure Start* 451**

Część III

Kształcenie – wiedza – dziecięce dociekania 455

ROZDZIAŁ 14. Tworzenie warunków dla rozwojowej zmiany poznawczej i konstruowania wiedzy przez dziecko 457

Dorota Klus-Stańska, Jolanta Kruk

- 14.1. WSTĘP – czyli dlaczego to nie jest rozdział z metodyki 457**
- 14.2. Rozwojowa zmiana poznawcza 460**
Dorota Klus-Stańska
 - 14.2.1. Istota zmiany rozwojowej 460
 - 14.2.2. Jak oceniać zmianę rozwojową 461
 - 14.2.3. Wspieranie poznawczej zmiany rozwojowej 463
- 14.3. Wiedza i sposoby jej nabywania 473**
Dorota Klus-Stańska
 - 14.3.1. Tradycyjnie przekonania o tworzeniu się wiedzy w umyśle 474
 - 14.3.2. Zmiana poglądów o konstruowaniu wiedzy przez jednostkę 478
 - 14.3.3. Cechy procesu konstruowania wiedzy 480
 - 14.3.4. Model szkolnego zajmowania się wiedzą 484
- 14.4. Przestrzeń i rzeczy jako środowisko uczenia się 487**
Jolanta Kruk
 - 14.4.1. Założenia tradycyjnej koncepcji środowiska uczenia się 488
 - 14.4.2. Ograniczenia tradycyjnego rozumienia zasady poglądowości i ich przełamywanie 491
 - 14.4.3. Założenia interakcyjnego modelu środowiska uczenia się 494
 - 14.4.4. Cechy środowiska wspierającego zmianę rozwojową 497

- 14.4.5. Przebieg procesu projektowania środowiska uczącego 500
- 14.5. Podsumowanie 501
Dorota Klus-Stańska, Jolanta Kruk

ROZDZIAŁ 15. Programy kształcenia i podręczniki szkolne jako „wybór z kultury” 505

Ewa Zalewska

- 15.1. Program kształcenia i podręcznik szkolny jako *Konstruktorium*: konteksty tworzenia programu i podręcznika 510
- 15.2. Program i podręcznik w ujęciu dyskursywno-analitycznym i konwencjonalnym 516
- 15.3. Podręcznik szkolny do klas I–III jako nośnik obrazu świata: między indoktrynacją a socjalizacją 522
- 15.4. Podsumowanie 528

ROZDZIAŁ 16. Kształcenie zintegrowane jako koncepcja zmiany w polskiej edukacji początkowej 530

Ewa Zalewska

- 16.1. Model nauczania całościowego: założenia i dylematy 534
- 16.2. Kształcenie zintegrowane w świetle założeń reformy edukacyjnej 539
- 16.3. Kształcenie zintegrowane jako koncepcja kształcenia dla rozwoju 541
- 16.4. Podsumowanie 546

ROZDZIAŁ 17. Dociekania filozoficzne z dziećmi 548

Maria Szczepska-Pustkowska

- 17.1. Dziecięce filozofowanie – kwestie terminologiczne 550
- 17.2. Wątpliwości wobec fenomenu dziecięcego filozofowania i ich konsekwencje 556
- 17.3. Dlaczego? – „uśmiercony” wymiar edukacji 558
- 17.4. Klasa szkolna jako wspólnota dociekająca 562

- 17.5. *Filozofia dla Dzieci* Lipmana – podstawowe założenia i najważniejsze metody 565**
- 17.6. Filozoficzne dociekania z dziećmi – co i jak oceniać? 572**
- 17.7. Program *Filozofia dla Dzieci* w Polsce 581**
- 17.8. Podsumowanie 586**

Rozdział 18. Poznawanie ucznia 587

Grażyna Szyling, Dorota Bronk, Jolanta Dyrda

- 18.1. Dyskusja nad tradycyjnym myśleniem o poznawaniu ucznia 587**
Grażyna Szyling, Dorota Bronk
- 18.1.1. Poznawanie ucznia – ustalenia definicyjne i główne obszary problemów **587**
- 18.1.2. Diagnostyka pedagogiczna jako dziedzina służąca poznawaniu ucznia **589**
- 18.1.3. Poznawanie ucznia a praca nauczyciela **593**
- 18.1.4. Obszary nauczycielskiej wiedzy o uczniu i ich właściwości **596**
- 18.1.5. Poznawanie uczniów a cele edukacyjne **602**
- 18.1.6. Warunki poznawania uczniów **606**
- 18.1.7. Metody pozyskiwania informacji o uczniach **611**
- 18.1.8. Ocenianie jako poznawanie ucznia *Grażyna Szyling* **613**
- 18.2. Norma szkolna i jej pedagogiczne skutki 619**
Jolanta Dyrda
- 18.2.1. Instytucjonalne ramy szkoły **619**
- 18.2.2. Szkolne mechanizmy kontrolowania wiedzy uczniów **623**
- 18.2.3. Analiza pojęcia normy **628**
- 18.3. Podsumowanie 630**

Bibliografia 636

Informacje o Autorkach 663

Indeks osób 664

Indeks rzeczowy 675